

**Національний
транспортний
університет**

ВК. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Дні занять, час занять, аудиторія: будуть доступні згідно розкладу за посиланням <http://www.ntu.edu.ua/studentam/rozklad/>

Кафедра теорії та публічного права

Лекції проводить

Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри ТПП **Бурдоносова Марина Анатоліївна**

Контактна інформація

електронна пошта kafedrakap@ukr.net
телефон кафедри: +380 672323595

Адреса, номер аудиторії

проспект Володимира Івасюка, 2, Київ, 04211
аудиторія згідно розкладу

Час консультацій

13:10–14:30

Семінарські / практичні / лабораторні заняття проводить

Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри ТПП **Бурдоносова Марина Анатоліївна**

Контактна інформація

електронна пошта kafedrakap@ukr.net
телефон кафедри: +380 672323595

Адреса, номер аудиторії

проспект Володимира Івасюка, 2, Київ, 04211
аудиторія згідно розкладу

Час консультацій

13:10–14:30

Анотація дисципліни

Навчальна дисципліна «Філософія права» спрямована на формування у здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти цілісного уявлення про філософсько-правові засади права, його сутність, природу, цінності та соціальне призначення. Курс охоплює аналіз основних світових і вітчизняних концепцій праворозуміння, співвідношення права, моралі та справедливості, проблему свободи та відповідальності особи в праві.

У процесі вивчення дисципліни магістри отримують знання про історичні форми та сучасні напрями філософії права, методологічні засади пізнання правової дійсності, а також набувають уміння застосовувати філософсько-правовий інструментарій у дослідженні актуальних проблем правотворчості та правозастосування. Особлива увага приділяється критичному мисленню, етичним вимірам права, а також розумінню права як феномену культури й цивілізаційного розвитку.

Опанування курсу сприятиме поглибленню теоретико-правової підготовки майбутніх юристів, розвитку здатності до міждисциплінарного аналізу, формуванню власної правової позиції та усвідомленню ціннісних орієнтирів сучасного правопорядку.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є філософсько-правові засади права як соціального та

культурного феномена, його онтологічні, гносеологічні, аксіологічні й антропологічні виміри, взаємозв'язок права з мораллю, політикою, релігією та іншими сферами суспільного життя, а також методологія осмислення правової реальності.

Міждисциплінарні зв'язки: Дисципліна «Філософія права» ґрунтується на знаннях, здобутих здобувачами у процесі вивчення філософії, теорії держави і права, історії політичних та правових учень, соціології, культурології, етики та логіки. Вона водночас забезпечує подальший розвиток методологічних та світоглядних засад для освоєння курсів, пов'язаних із галузевими правовими дисциплінами, порівняльним правознавством, правовою політологією, правовою психологією та правовою аксіологією.

Попередньо вивчають: «Теорію держави і права», «Філософію», «Юридичну деонтологію», «Юридичну нормотворчість», «Основи наукових досліджень», «Міжнародний захист прав людини».

Паралельно вивчають: «Порівняльний аналіз міжнародних правових систем та правової системи України», «Методологію застосування та тлумачення верховенства права», «Проблеми права ЄС та рішення ЄСПЛ», «Професійну відповідальність юриста правника», «Європейські стандарти господарської та транспортної діяльності».

Програмні компетентності

Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері права.
Загальні компетентності	ЗК1 Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. ЗК3 Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел. ЗК6 Здатність генерувати нові ідеї (креативність). ЗК11 Здатність до здійснення дослідницької діяльності на основі звання та критичного аналізу правових проблем
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності ЗК1,3,6,7,8 СК1,6,7,9,10	СК5 Здатність використовувати сучасні правові доктрини та принципи у правотворчості та в процесі застосування інститутів публічного і приватного права, а також кримінальної юстиції. СК9 Здатність застосовувати міждисциплінарний підхід в оцінці правових явищ та правозастосовній діяльності. СК15 Здатність самостійно готувати проекти актів правозастосування, враховуючи вимоги щодо їх законності, обґрунтованості та вмотивованості.
Програмні результати навчання (ПРН)	РН2 Співвідносити сучасну систему цивілізаційних цінностей з правовими цінностями, принципами та професійними етичними стандартами. РН3 Проводити збір, інтегрований аналіз та узагальнення матеріалів з різних джерел, включаючи наукову та професійну літературу, бази даних, цифрові, статистичні, тестові та інші, та перевіряти їх на достовірність, використовуючи сучасні методи дослідження. РН4 Здійснювати презентацію свого дослідження з правової теми, застосовуючи першоджерела та прийоми правової інтерпретації складних комплексних проблем, що постають з цього дослідження, аргументувати висновки. РН7 Дискутувати зі складних правових проблем, пропонувати і обґрунтовувати варіанти їх розв'язання. РН8 Оцінювати достовірність інформації та надійність джерел,

	ефективно опрацьовувати та використовувати інформацію для проведення наукових досліджень та практичної діяльності.
--	--

Програма навчальної дисципліни складається з таких модулів:

1. Методологічні питання філософії права
2. Онтологічні, гносеологічні, аксіологічні аспекти правової філософії

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 3 кредитів ЄКТС.

Модуль 1. Методологічні питання філософії права

Тема 1. Предмет філософії права: еволюція поглядів, дискусії, визначення.

Право як засіб гармонізації суспільних відносин, його вольовий та імперативний характер. Одвічна сутність права забезпечення і захист людської свободи, справедливості, рівності, визначення їхніх можливостей і гарантій. Філософсько-світоглядний сенс права та його роль у формуванні свободи особи та почуття відповідальності.

Філософія права як світогляд, наука та навчальна дисципліна. Історичний характер становлення і формування філософії права як міждисциплінарної галузі наукового знання. Предмет філософії права: еволюція поглядів, дискусії, визначення. Основні питання філософії права.

Тема 2. Особливості філософсько-правового знання.

Коло проблем, що складають зміст філософсько-правової рефлексії: сутність права, метафізика і діалектика права, взаємовідношення держави, особистості та права, механізм забезпечення прав людини та предмет філософії права в історичному розвитку. Філософія права в системі наук, її структура і функції. Сучасний стан викладання філософії права на юридичних факультетах університетів. Проблема методології філософії права.

Філософсько-світоглядні основи багатоманітності визначень права. Поняття типу праворозуміння. Основні типи праворозуміння (легістський, природно-правовий, лібертарно-юридичний).

Тема 3. Зародження філософсько-правової думки.

Філософсько-правові уявлення давньогрецьких філософів. Формування міфологічних уявлень про право і державу (творчі здобутки Гомера і Гесіода); формування філософського підходу (вчення "семи мудреців", Піфагора, Геракліта, Демокріта); реалістична інтерпретація права та політики софістами; логіко-понятійний аналіз права та держави Сократа та Платона; формування початкових форм емпірико-наукового вивчення держави і права, репрезентоване Арістотелем; формування початкових форм історико-політичного вивчення держави і права. Полібієм; філософсько-правові ідеї Епікура та стоїків (доба еллінізму).

Середньовічні філософсько-правові погляди. Центральна проблема політико-юридичних знань: яка влада (організація) повинна мати пріоритет: духовна (церква) чи світська (державна). Ідеологічні конструкції, які мали визначальний вплив на зміст і формування філософсько-правових поглядів у цю епоху.

Особливості філософсько-правових ідей епохи Відродження і Реформації. Нова постановка питання про сутність права, яку віднайшла епоха Відродження. Звернення до людської індивідуальної волі, до волі розумної людини. Подолання антагонізму особи і природи мислителями Нового часу: людина і природа як учасники одного процесу розвитку природної еволюції.

Тема 4. Становлення філософії права як самостійної науки.

Філософія права як самостійна наука. Розробка філософії права як наукової теорії. Структура філософсько-правового знання. Історія становлення філософсько-правової методології та сучасний стан досліджень в галузі філософії права в Україні та світі.

Методологічні джерела сучасного європейського права: давньогрецька філософія права, римське позитивне право і християнська етика.

Теорія природного права як перша самостійна філософсько-правова система. Відмінність витоків права та підходів до його тлумачення в юридико-позитивістській та природно-правовій доктрині. Становлення та розвиток природно-правового мислення. Поняття природного права в історичному розвитку. Поняття та різновиди юснатуралізму. Класичні теорії та сучасні концепції природного права.

Загальна характеристика філософії права XX століття. Історичні умови, теоретичні джерела та етапи формування і розвитку філософії позитивізму. Філософсько-правові позиції Іммануїла Канта. Філософія права Гегеля. Марксизм та історична школа права.

Право як утворення держави, сукупність державно-владних примусових норм. Типи юридичного позитивізму (легізм, нормативізм, етатизм. Необхідність та взаємодія юснатуралістичної, натурфілософської, герменевтичної та позитивістської методології в юриспруденції. Розвиток вітчизняної філософсько-правової думки.

Модуль 2. Онтологічні, гносеологічні, аксіологічні аспекти правової філософії

Тема 5. Онтологія права. Правова реальність та форми її буття.

Вирішення проблеми буття права в руслі легістської, онтологічної та лібертарно-юридичної концепцій праворозуміння.

Онтологічні основи соціально-правової реальності.

Право в системі нормативно-ціннісних основ буття. Взаємозв'язок права як міри свободи окремих індивідів, родини, громади, громадянського суспільства та як міри свободи державно-організованого народу. Можливість і дійсність реалізації права в межах держави. Ідея народного суверенітету. Громадянське суспільство як форма реалізації ідеї народного суверенітету. Взаємозв'язок і конкуренція народного і державного суверенітетів.

Структура правової реальності: правові установи, правові відносини, правова свідомість.

Природне і позитивне право як основні елементи правової реальності. Форми буття права. Право як: закон, припис, норма. Співвідношення права і закону як проблема правової онтології. Позитивне і природне право. Протиправний закон і неправове законодавство як ігнорування ідеалу свободи, рівності, справедливості.

Тема 6. Аксіологія права. Право як цінність, найвищі цінності права.

Особливості ціннісного підходу в дослідженні права. Цінність як центральне поняття філософської аксіології. Основний критерій цінності.

Правова аксіологія: історія виникнення, основні поняття та принципи. Право як утвердження цінностей в житті суспільства. Власна цінність права як методу цивілізованого вирішення конфліктів у суспільстві.

Право і мораль. Людина – головна цінність суспільства. Загальнолюдські цінності як цілі права. Життя, гідність, власність, свобода, рівність, справедливість як загальнолюдські та правові цінності. Система цінностей та їх відображення у праві.

Свобода як всезагальний принцип права. Свобода як цінність, що впливає з гідності. Натурфілософська і анархічна трактовка свободи. Свобода як можливість вибору. Свобода як пізнана необхідність. Свобода і відповідальність, діалектичні зв'язки між ними. Правові методи утвердження свободи і відповідальності у житті суспільства.

Справедливість як соціально-правова цінність. Справедливість і рівність як категорії правової аксіології. Структура справедливості. Історія та сучасні концепції справедливості.

Рівність як ключове поняття в аксіології права. Норма права і проблема належно-ідеального. Загальне благо як моральна і правова цінність. Ціннісні орієнтації особистості як найважливіші елементи її внутрішньої структури. Правовий ідеал.

Тема 7. Антропологія права.

Антропологія права в системі правового знання. Виникнення філософської антропології. Основні поняття і принципи антропології. Вплив філософської антропології на розвиток правової думки.

Поняття правової антропології, її місце в системі філософії права. Основні питання правової антропології. Антропологічні засади права: основні підходи.

Права людини як філософсько-правова проблема. Поняття особистості. Філософія про відносини між особистістю і суспільством. Природа людини і право. Антропологічні основи права. Гуманізм як принцип права. Право і воля людини як її влада над собою, своїми почуттєвими потягами та бажаннями.

Теорія природного права як підґрунтя філософсько-правового розуміння прав людини. Поняття, сутність та структура прав людини. Покоління прав: невідчужені права людини, соціально-групові, державно-національні. Зміст "природних", "священих", "невідчужуваних" прав людини.

Свобода і юридична відповідальність: суспільний та індивідуальний виміри. Гуманізм і проблема покарання.

Межа влади держави над людиною. Поняття правової, світської та суспільної держави у класичній філософії права. Теорія суспільного договору. Держава, її інституції як менеджер найнятий громадянським суспільством та людиною.

Теорія "громадянського суспільства". Співвідношення громадянського суспільства та правової держави. Поняття перехідного суспільства. Філософське осмислення сучасного правового стану суспільства. Суб'єкти громадянського суспільства. Людина як елемент громадянського суспільства.

Тема 8. Філософські аспекти взаємодії права та влади.

Поняття, структура та види влади. Специфіка філософсько-правового підходу до влади, примусу, насилля та правоохоронної діяльності.

Філософські проблеми взаємодії права та державно-владних органів в період суспільно-політичної трансформації.

Дослідження діалектики влади, права і закону. Влада і управління, влада і демократія, влада і свобода: співвідношення в культурно-історичному процесі. Розподіл влад чи розподіл функцій по управлінню державою. Легальність та легітимність влади, їх співвідношення. Юридичні, економічні, соціальні гарантії проти зловживання владою. Влада та право у цивілізації майбутнього. Політизація і ідеологізація права як перешкода ефективності правотворчості. Правовий нігілізм, деформації правосвідомості, рівень розвитку громадянського суспільства як відображення стану правотворчості. Філософські проблеми правосуддя.

Проблема морального вибору як вирішення конфлікту між метою та засобами діяльності, що знаходиться у співвідношенні з ризиком та морально-психологічною усталеністю до професійних деформацій.

Методи контролю:

- тестовий контроль;
- письмові контрольні роботи;
- співбесіда за матеріалами розглянутої теми;
- письмове фронтальне опитування здобувачів вищої освіти на початку чи в кінці лекції;
- фронтальне, індивідуальне та комбіноване усне опитування;
- експрес-контроль;
- перевірка виконання завдань для самостійної роботи.

Підсумковий контроль досягнутих результатів навчання – залік в усній формі.

Джерела для вивчення дисципліни –

1. Електронний ресурс бібліотеки НТУ <http://lib.ntu.edu.ua/catalog/login.html>
2. Актуальні проблеми філософії права: посібник / О. М. Балинська, А. С. Токарська, В. А. Яценко; за заг. ред. О. М. Балинської. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 612 с.
3. Андреев Д.В., Вовк В.М., Івченко Ю.В, Павлишин О.В. Філософія права: актуальні проблеми та сучасні інтерпретації. К.: НАВС, 2012. 220 с.

4. Андрущенко В. П. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: підручник / В. П. Андрущенко, Л. В. Губерський, М. І. Михальченко. Вид. 4-те, вип. та доп. К.: Юрінком Інтер, 2016. 552 с.

Оцінювання

Підсумкова оцінка вивчення дисципліни розраховується з використанням таких категорій

Контроль протягом семестру								ІЗ	Підсумковий контроль (залік)	Сума балів
Модуль 1				Модуль 2						
Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5	Тема 6	Тема 7	Тема 8			
5	5	10	10	5	5	10	10			
Для денної форми здобуття вищої освіти: - активність під час навчальних занять лекційних та семінарських/практичних (відповідь під час усного фронтального опитування, під час дискусійного обговорення теми заняття тощо) – 5; - виконання завдань для самостійної роботи (презентації, участь у круглих столах, участь у конференціях) – 5/5; - модульна контрольна робота № 1 – 10; - модульна контрольна робота № 2 – 10.								Не передбачено освітньою програмою та навчальним планом	40	100
Для заочної форми здобуття вищої освіти: - активність під час навчальних занять (відповідь під час усного фронтального опитування, під час дискусійного обговорення теми заняття тощо) – 10; - виконання завдань для самостійної роботи (реферати, презентації, участь у круглих столах, участь у конференціях) – 5/5.								20		

Критерії оцінювання: Додаток 1 до Положення про організацію освітнього процесу у Національному транспортному університеті
http://vstup.ntu.edu.ua/pro_orhanizatsiyu_osvitnoho_protsestu.pdf

Політика несвоєчасного проходження контрольних заходів.

Поточний та підсумковий контроль проводяться згідно з графіком освітнього процесу та встановленими Науково-методичною радою НТУ графіками. У випадку неявки здобувача вищої освіти на підсумковий контроль з поважних причин можливе індивідуальне проведення контролю в узгоджений з викладачем термін за наявності дозволу деканату факультету / директорату інституту. Повторне складання екзамену у випадку отримання незадовільної оцінки допускається не більше двох разів: один раз – викладачу, другий – комісії, яка створюється деканом факультету / директором інституту.

При поданні індивідуального завдання пізніше встановленого терміну без поважної причини оцінка буде знижена на 10 %. Технічні проблеми (поломка обладнання, проблеми з друком) не є поважною причиною для несвоєчасного подання індивідуального завдання.

Політика перескладання. Упродовж тижня після оголошення результатів поточного контролю здобувач освіти може звернутися до оцінювача за роз'ясненням і/або з незгодою щодо отриманої оцінки. У випадку незгоди з рішенням оцінювача щодо результатів підсумкового контролю здобувач освіти може звернутися до оцінювача з незгодою щодо отриманої оцінки у день її оголошення. Повторне проходження підсумкового контролю з метою підвищення позитивної оцінки не допускається.

Політика відвідування та / або активності. Відвідування навчальних занять є обов'язковим для здобувача освіти. Невиконання здобувачем освіти завдань, що визначені індивідуальним навчальним планом практичних/семінарських/лабораторних занять, через відсутність на заняттях є підставою для прийняття рішення про недопущення до підсумкового контролю. За рішенням декана факультету / директора інституту передбачається надання можливості виконати пропущені завдання за індивідуальним графіком (але не пізніше, ніж до завершення підсумкового контролю).

Академічна доброчесність: http://vstup.ntu.edu.ua/polozhennyantu_dobroch.pdf

Порушеннями академічної доброчесності є:

- академічний плагіат;
- фальсифікація;
- списування;
- обман;
- неправомірна вигода;
- хабарництво.

При проходженні контролю (поточного або підсумкового) особа, яка проходить контроль, не має права використовувати будь-яку зовнішню (сторонню) допомогу. Якщо оцінювач підозрює особу, що проходить контроль, у використанні недозволених допоміжних засобів, він має право запропонувати їй вчинити дії, які б спростували підозру. У разі відмови від вчинення дій зі спростування підозри, списування, використання недозволених допоміжних засобів чи зовнішньої допомоги (обману) результат оцінюється як «незадовільно».

Поведінка в аудиторії. Ноутбуки та портативні пристрої можна використовувати **ВИКЛЮЧНО** з навчальною метою за вказівкою викладача. Неправомірне використання ноутбуків чи портативних пристроїв вважатиметься порушенням дисципліни, викладач має право ініціювати дії з унеможливлення їх використання.

В аудиторії забороняється вживання їжі, напоїв (за винятком води). Здобувачі вищої освіти та викладачі повинні дотримуватися етичних норм поведінки.

Здобувачам вищої освіти з обмеженими можливостями або особливими потребами слід до початку семестру звернутися до деканату факультету / директорату інституту та обговорити питання організації навчання.

При виникненні у здобувача вищої освіти проблем зі здоров'ям, які можуть заважати навчанню, слід звернутися до медичного закладу та повідомити про це деканат факультету / відповідний підрозділ інституту.

Скарги, пропозиції, зауваження та повідомлення про наявність конфліктних ситуацій в рамках освітніх програм здобувачі можуть надсилати на електронну адресу general@ntu.edu.ua або скористатися скринькою довіри, яка розміщена при вході в університет.

Електронна скринька для звернень до психологічної служби: philosophy@ntu.edu.ua.

Канали зв'язку з розробником силабуса:

електронна пошта

телефон кафедри: +380 672323595

Рекомендована література:

1. Актуальні проблеми філософії права: посібник / О. М. Балинська, А. С. Токарська, В. А. Яценко; за заг. ред. О. М. Балинської. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 612 с.
2. Андреев Д.В., Вовк В.М., Івченко Ю.В, Павлишин О.В. Філософія права: актуальні проблеми та сучасні інтерпретації. К.: НАВС, 2012. 220 с.
3. Андрущенко В. П. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: підручник / В. П. Андрущенко, Л. В. Губерський, М. І. Михальченко. Вид. 4-те, вип. та доп. К.: Юрінком Інтер, 2016. 552 с.
4. Абрамович Р. М. Еволюція та співвідношення принципів «Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege» та «Ex post facto law». Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2012. Т. 129. С. 59-62.
5. Атрашкевич Є. В. Неокласичний прагматизм Сьюзан Хаак у сучасному англо-американському філософсько-правовому дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.12 «Філософія права». Одеса, 2016. 21 с.
6. Гришук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монографія. Хмельницький: Хмельницький ун-т управління та права, 2012. 736 с.
7. Гураленко Н. А. Суддівське правопізнання: праксеологічний вимір: монографія. Чернівці: Технодрук, 2013. 352 с.
8. Гордер Юстейн. Світ Софії / 2-е вид., Пер. з норв. Наталії Іваничук. Львів: Літопис, 2012. 548 с.
9. Добробог Л. М. Підгалузь права і комплексна галузь права як елементи системи права: проблемні аспекти. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2014. № 11. С. 27-29.
10. Дроботов С. А. Функції права у розвитку демократичної і правової держави. К. : Логос, 2012. 336 с.
11. Литвинов О. М. Право як феномен культури: спроба філософського осмислення: монографія / О. М. Литвинов. Луганськ: Янтар, 2014. 800 с.
12. Максимов С. І. Філософія права: сучасні інтерпретації: вибр. праці: статті, аналіт. огляд, переклади (2003-2011). 2-е вид., допов. Х.: Право, 2012. 432 с.
13. Овчиннікова А. П. Феноменологія правової культури: філософськоправове дослідження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.12 «Філософія права». Одеса, 2016. 20 с.
14. Омельчук О. М. Поведінка людини: філософсько-правовий вимір: монографія. Хмельницький: ХУУП, 2012. 384 с.
15. Подорожна Т. С. Правовий порядок: теоретико-методологічні засади конституціоналізації: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2016. 536 с.
16. Правова соціалізація: монографія / І. М. Жаровська, Н. В. Ортинська, О. В. Парута, Л. В. Ярмол. Львів, 2015. 252 с.
17. Романинець М. Р. Генеза ідеї відповідальності в праві: філософсько-правовий вимір: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.12 «Філософія права». Львів, 2012. 18 с.
18. Сливка С. С. Предметна першість у юридичній науці: монографія / С. С. Сливка, Т. З. Гарасимів, А. С. Романова, О. Л. Чорнобай. Львів: Лігапрес, 2015. 360 с.
19. Смілик А. С. Свобода і відповідальність як філософсько-правові засади формування законослухняності особи: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.12 «Філософія права». Львів, 2016. 18 с.

20. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Д. Крупчан, В. С. Ковальський та ін.; за заг. ред. О. В. Зайчука. 3-тє вид., перероб і допов. К.: Юрінком Інтер, 2015. 408 с.